

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ У СИСТЕМІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

PECULIARITIES OF IMPLEMENTING THE INDIVIDUAL EDUCATIONAL TRAJECTORY OF STUDENTS IN THE SYSTEM OF FORMATIVE ASSESSMENT

Відповідно до реформи «Нової української школи», яка була реалізована у початковій школі, виникла нагальна необхідність продовжити зміни у середній школі. У 2023–2024 навчальному році 5–7 класи закладів загальної середньої освіти реалізують свій потенціал через новий Державний стандарт базової середньої освіти. Цей документ декларує нові підходи до реалізації ключових вимог та обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти на рівні базової середньої освіти, у тому числі до оновлення системи оцінювання. Наразі виникла необхідність встановити залежність між індивідуальною траєкторією розвитку здобувачів освіти та системою формувального оцінювання, яка реалізується в закладах загальної середньої освіти. Індивідуальна освітня траєкторія здобувача освіти формується в контексті визначення власних освітніх цілей. Формувальне оцінювання – механізм формування індивідуальної траєкторії розвитку за допомогою якого вчитель відслідковує та корегує навчальний процес з метою поліпшення досягнень школярів в закладі загальної середньої освіти. Врахування індивідуальних потреб кожного учня/учениці має важливе значення для формування необхідних знань, умінь та ставлень. До ключових принципів впровадження формувального навчання належать: зрозумілість мети уроку здобувачами освіти, критеріальність оцінювання, зворотний зв'язок, само та взаємооцінювання. Формувальне оцінювання здійснюється під час навчального процесу дозволяє перевірити як триває навчання, діагностує сфери де необхідно внести зміни, ідентифікує недоліки і покращує навчання, допомагає учням вчитися один у одного. Реалізація формувального оцінювання у 5 класах – необхідна умова для розкриття педагогом потенціалу кожної дитини та одна із ефективних умов оволодіння здобувачами освіти необхідними вміннями та ставленнями, які вони зможуть відтворити в процесі спільної роботи через набуті здібності, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації.

Ключові слова: формувальне оцінювання, індивідуальна освітня траєкторія, здобувачі освіти, заклади загальної середньої освіти.

According to the reform of the “new Ukrainian school”, which was implemented in the primary school, there was an urgent need to continue the changes in the secondary school. In the 2023–2024 academic year, 5–7 classes of general secondary education institutions will implement their potential through the new State Standard of Basic Secondary Education. This document declares new approaches to implementation of key requirements and obligatory results of training of educational applicants at the level of basic secondary education, including updating of the system of evaluation. There is now a need to establish a link between the individual trajectory of the development of educational applicants and the system of formative evaluation, which is implemented in the institutions of general secondary education. The individual educational trajectory of the student is formed in the context of the definition of his own educational goals. Formative assessment is a mechanism of formation of individual trajectory of development with the help of which the teacher tracks and adjusts the educational process with the purpose of improvement of achievements of pupils in the institution of general secondary education. Taking into account the individual needs of each student/student is important for the formation of necessary knowledge, skills and attitudes. The key principles of the introduction of formative education include: the goal of the agreement by the students of education, the criteria of evaluation, feedback, self- and mutual evaluation. Formative assessment is carried out during the educational process and allows us to check how the study continues, diagnoses areas where changes are necessary, identifies shortcomings and improves the study, helps students learn from each other. The implementation of the formative assessment in 5 classes is a necessary condition for the education teacher to reveal the potential of each child and one of the effective conditions for the students to master the necessary skills and attitudes, which they will be able to reproduce in the process of joint work due to acquired abilities, forming the competencies necessary for their socialization and civil activity, conscious choice of further life path and self-realization.

Key words: formative assessment, individual educational trajectory, educational applicants, institutions of general secondary education.

УДК 373.5.091.321
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/67.1.17>

Драновська С.В.,
канд. пед. наук, доцент,
завідувач кафедри
соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу
«Сумський обласний інститут
підсудипломної педагогічної освіти»

Дудко Н.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри
соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу
«Сумський обласний інститут
підсудипломної педагогічної освіти»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Виклики, які стоять перед системою освіти у нашій державі, зумовили розроблення Міністерством освіти і науки України «Концептуальних засад формування системи середньої освіти» [14]. Пріоритетне значення при реалізації концепції надається «Державному стандарту початкової та базової середньої освіти» [6], реалізація якого дозволить забезпечити потреби держави у навчанні та вихованні молоді, модернізації освітнього процесу

в закладах загальної середньої освіти та організує індивідуальний підхід у навчанні здобувачів освіти. Успіх реформування полягає, насамперед, у психологічній, теоретичній та фаховій підготовці педагогічних працівників.

У XXI ст. освіта – не конкретна сума знань умінь та навичок, які здобувачі освіти мають засвоїти у закладі загальної середньої освіти. Можливості освіти – активно діяти, висловлювати власну думку, максимально розкривати власні здібності,

змінювати навколишній світ, конкурувати на ринку праці, приймати відповідальні рішення, будувати індивідуальні пріоритети розвитку.

Нині освіта, яка направлена на формування ключових та предметних компетентностей зумовлює переорієнтацію основних підходів до оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. Нова форма оцінювання, яку пропонує Міністерство освіти і науки України, орієнтуючись на досвід країн ЄС – це формувальне оцінювання, що дозволяє вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію розвитку здобувачів освіти та визначити досягнення кожного учня/учениці на різних етапах освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз освітньої практики та її нормативного забезпечення підводить до необхідності розглянути Закон України «Про освіту» [8], Закон України «Про повну загальну середню освіту» [9], Державний стандарт базової середньої освіти [6], Концепцію «Нова Українська школа» [14], що є ключовими документами Міністерства освіти і науки України і розкривають зміст поняття «формувальне оцінювання», «індивідуальна освітня траєкторія» та особливості їх реалізації в закладах загальної середньої освіти. Рекомендації, щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, які надало МОН України ґрунтовно пояснюють особливості реалізації формуального оцінювання в освітньому процесі відповідно до сучасних вимог [15].

Проблеми оцінювання та його впливу на процес навчання постійно досліджуються європейськими науковцями. Так, аналізуючи фінський досвід, необхідно звернути увагу на дослідження Ретти Ніємі, яка досліджує власні методи і прийоми викладання та оцінювання навчальних досягнень учнів; особистість вчителя як дослідника педагогічної діяльності та роль учнів у дидактичних відносинах у процесі оцінювання [2].

Американська науковиця Кейті Гендріксон з університету Огайо, у своєму дослідженні аналізує оцінювання учнів та оцінювання шкіл, розкриває особливості освітньої політики Фінляндії через призму формуального та підсумкового оцінювання, намагаючись глибше зрозуміти відмінності між Фінляндією та Сполученими Штатами [1].

В об'єктиві навчальних матеріалів Шармін Ахмед з університету в Осло, досліджує стратегії оцінювання навчання, моделі саморегульованого навчання та принципи зворотного зв'язку, які підтримують і розвивають саморегуляцію в учнів [3].

Для розробників освітньої політики та педагогів-практиків важливим є ґрунтовне дослідження, яке було проведено О. Локшиною [10], щодо використання оцінювання навчальних досягнень на різних предметах здобувачів освіти для моніторингу

якості системи освіти державами-членами ЄС та України.

Публікації українських науковців в сфері формуального дослідження мають особливо важливе місце. Так, формувальне оцінювання від теорії до практики досліджено групою авторів Н. Морзе, О. Барною, В. Вембер [13]; приклади використання різних видів формуального оцінювання Н. Дементієвською [7]; методичні підходи до оцінювання навчальних досягнень учнів/учениць на різних етапах навчання досліджувала Л. Кабан [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вважаємо дослідження формуального оцінювання нагальною потребою сучасної системи як одного із напрямів розвитку індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти в закладі загальної середньої освіти.

Мета статті – розкриття особливостей реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти у системі формуального оцінювання.

Виклад основного матеріалу. Звертаючись до досвіду реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку здобувачів освіти у таких провідних країнах Європи, як Великобританія, Німеччина, Франція, Фінляндія, необхідно зазначити, що в закладах освіти кожен учень/учениця має можливість скласти власний освітній маршрут з урахуванням всіх особливостей та потреб. Повністю створити індивідуальну освітню траєкторію вдасться лише тоді, коли навчальний матеріал, форму і темп навчання підбиратимуть під потреби конкретного учня/учениці. У той же час, здобувачі освіти складають власні цілі під час опанування кожної теми, вчать оцінювати результати навчання та залежно від них орієнтуються, що і як мають вивчати далі [11].

Щодо нашої держави, то у Законі України «Про освіту» зазначається, що індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання [8].

Індивідуальна освітня траєкторія школяра/школярки формується шляхом визначення власних освітніх цілей, а також вибору суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними:

- форм здобуття загальної середньої освіти;
- навчальних планів та програм;
- навчальних предметів (інтегрованих курсів), інших освітніх компонентів, у тому числі вибірових, і рівнів їх складності;
- форм організації освітнього процесу, методів, засобів навчання;

– темпів засвоєння освітньої програми та/або послідовності вивчення окремих навчальних предметів (інтегрованих курсів) [8].

Разом з тим, стаття 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» зазначає, що індивідуальний шлях у системі освіти координується системою оцінювання, в якій основними видами оцінювання результатів навчання здобувачів освіти в закладі загальної середньої освіти є формувальне, поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне), підсумкова державна атестація, зовнішнє незалежне оцінювання [9].

У цьому випадку, слід зазначити, що одним із ключових аспектів побудови власної траєкторії освітнього розвитку є формувальне оцінювання, яке розглядається як інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що визначає потреби, пов'язані з освітою та адаптує процес навчання до цих потреб.

За умови постійного застосування у освітньому процесі формуального оцінювання, буде легко наздоганяти освітні втрати та знаходити сильні сторони. Будь який учень/учениця зможуть поступово досягти успіхів у особистісному і професійному розвитку.

Шведська науковиця Шармін Ахмед у своєму дослідженні виділяє два терміни щодо процесу оцінювання: формуюче оцінювання та оцінювання для навчання. Вона зазначає, що обидва поняття мають багато спільних рис, хоча по суті не є синонімами. Так, формуюче оцінювання, головним чином, погляд вчителя на оцінювання, надати вчителю зворотний зв'язок для оцінки якості викладання чи покращення поведінки викладання, або надати зворотний зв'язок учневі для оцінки якості навчання та покращення поведінки у навчанні. Тоді як оцінювання для навчання – це наголошувати на точках зору учнів, надавати школярам зворотний зв'язок, щоб оцінити якість навчання та покращити навчальну поведінку [3].

Система оцінювання в закладі загальної середньої освіти нашої держави не залежно від предмету викладання має навчити здобувачів освіти логічно обґрунтовувати власну позицію, виправляти власні помилки, брати відповідальність за прийняті рішення, оцінювати можливі ризики та співпрацювати в команді.

До прикладу, необхідно зазначити, що система оцінювання, яка існувала в закладах загальної середньої освіти у кінці ХХ на початку ХХІ ст. для школярів не завжди давала позитивний результат у визначенні навчальних досягнень, так як оцінки виставлялися у межах одного класу, визначеної тематики, за чітко зазначеними критеріями, де був відсутній індивідуальний підхід до особистості здобувача освіти. Так, учні/учениці, які на початку навчального року мали середній рівень навчальних досягнень і змогли підвищити його у процесі навчання,

могли оцінюватися на рівень вище, ніж ті школярі, які знизили свій рівень. Такі школярі мали різний індивідуальний прогрес у навчальній діяльності.

Тому використання формуального оцінювання у процесі навчання учнів/учениць дозволяє вибудовувати власний шлях розвитку; оцінювати дітей на всіх етапах навчання; вчасно виявляти проблеми і запобігати їх накопиченню; мотивувати учнів до здобуття власних максимальних результатів; виховувати бажання постійного навчання, забезпечити зворотній зв'язок, визначає подальші вектори навчання [14].

Впровадження формуального оцінювання у закладі загальної середньої освіти дозволяє розв'язати наступні освітні завдання:

- підтримання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів;
- сприяння оптимальному темпу здобуття освіти учнів;
- формування в учнів упевненості в собі, усвідомлення своїх сильних сторін;
- формування в учнів рефлексивного ставлення до власних помилок і розуміння їх як невід'ємних етапів на шляху досягнення успіху;
- забезпечення постійного зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу;
- здійснення діагностування особистісного розвитку та результатів навчання учнів на кожному з етапів навчання [4].

Формувальне (поточне) оцінювання, окрім рівневого або бального може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів, онлайн застосунків тощо) [15].

Для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти необхідно проаналізувати стратегії формуального оцінювання, що передбачають:

- виявлення потреб учнів щодо подальшого розвитку;
- з'ясування та розуміння очікуваних результатів та критеріїв навчання;
- спостереження за навчальною діяльністю здобувача освіти;
- розвиток навичок самооцінювання та взаємооцінювання для ефективного розуміння матеріалу, що вивчається;
- посилення ролі учнів, як відповідальних за власне навчання;
- надання зворотного зв'язку, відгуків щодо навчального поступу;
- визначення вектору навчання: виконавши завдання, учні дізнаються про те, якого рівня вони наразі досягли і в якому напрямку їм потрібно рухатися далі [5].

Разом з тим, аналізуючи дослідження Шармін Ахмед, необхідно зазначити, що формуюче оцінювання може бути концептуалізовано через п'ять ключових стратегій:

1) уточнення та обмін навчальними намірами та критеріями успіху;

2) створення ефективних дискусій у класі та інших навчальних завдань, які виявляють зрозумілими учнями;

3) надання зворотного зв'язку, який дозволяє учням рухатися вперед;

4) активізація учнів як навчальних ресурсів один для одного;

5) активізація студентів як власників власного навчання [3].

Як видно із аналізу досліджень європейських та українських науковців, частина стратегій є сумісними, а відповідно мають спільні результати. У результаті, зазначені стратегії формуального оцінювання дозволяють якісно оформити індивідуально освітню траєкторію здобувача освіти. Але в цьому контексті необхідно звернути увагу на зворотній зв'язок (фідбек), який повинен існувати між педагогом та школярем, так як така діяльність передбачає врахування освітніх потреб здобувача освіти: підтримку, допомогу, аналіз помилок та планування подальшого розвитку. Це детальна і вчасна порада від вчителя що дозволить учню/учениці вчасно зорієнтуватися в освітньому процесі й покращить якість самостійної роботи.

Зворотній зв'язок, як правило, проводиться для забезпечення педагогічного супроводу процесу поведінки, ціннісних орієнтирів та установок школяра, вчасно описує слабкі та сильні сторони учня/учениці та містить актуальні пропозиції щодо подальшої освітньої траєкторії розвитку.

Вчитель, з метою впровадження формуального оцінювання, використовує такі передумови:

– ставить перед учнями проблему у вигляді реалізації причинно-наслідкових зв'язків, розгляду проблемних задач, реалізації проєктів;

– підштовхує учнів до самостійного мислення і конструювання відповіді;

– заохочує до обґрунтування думок і способів міркування;

– пропонує чіткі критерії оцінювання;

– формує в учнів розуміння, що будь-яке явище або процес потрібно розглядати мультиперспективно;

– розвиває логічне та критичне мислення учнів [13].

Нині більшість науковців та методистів наголошують, що формуальне оцінювання доцільно використовувати на всіх етапах вивчення теми для коригування та вивчення відповідного фактичного та теоретичного матеріалу. Крім того, у контексті уроку учень/учениця бере участь у визначенні цілей навчання, розробленні критеріїв оцінювання,

опрацюванні необхідного теоретичного матеріалу та практичних завдань для досягнення очікуваних результатів.

Формувальне оцінювання може здійснюватися: учителем, учнями (колективно, командою, лідером) або самостійно учнем/ученицею у вигляді рефлексії. Для реалізації такої системи оцінювання педагог має розуміти, що всі здобувачі освіти володіють критеріями оцінювання. Школярів постійно залучають до оцінювання власних досягнень та досягнень однокласників, щоб у майбутньому здобувачі освіти володіли уміннями ставити перед собою цілі, брати відповідальність за свої рішення, оцінювати власні навчальні досягнення та поведінку та підвищувати мотивацію до навчання [4].

Для якісного планування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти пропонуємо розглянути наступні етапи реалізації формуального оцінювання.

Етап 1: формування об'єктивних і зрозумілих для учнів/учениць навчальних цілей. Вчитель спільно з учнями обговорює та розробляє мету (очікувані результати) уроку. Мета має бути вимірною, щоб через оцінювання з'ясувати, на якому рівні вона досягнута.

Етап 2: ознайомлення учнів з критеріями оцінювання, щодо зволить зробити процес прозорим і зрозумілим. Чим конкретніше сформульовані критерії оцінювання, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

Етап 3: для створення успішної системи оцінювання у класі необхідне забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання. Головне у роботу педагога – не протиставляти дітей один одному.

Етап 4: забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). У процес навчання важливе значення має становлення елементів рефлексії, спрямованих на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, вчинків з огляду на їх відповідність меті діяльності.

Етап 5: корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Формувальне оцінювання дає можливість вчителю, відстежуючи рух дитини до навчальних цілей, здійснити корегування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомити відповідальність за своє навчання

Висновки. Отже, процес навчання та оцінювання – це нероздільні процеси, які тісно пов'язані між собою. Для якісної побудови індивідуальної траєкторії розвитку здобувачів освіти необхідно враховувати потенціал кожної дитини, її можливості до сприйняття нової інформації, способів мислення а не перевіряти її на відповідність певному стандарту. Формувальне оцінювання вимагає нового сприйняття як

з боку педагогів, здобувачів освіти, так і з боку батьків. Новий підхід до оцінювання необхідно сприймати як аналіз навчальної діяльності дитини в закладі освіти, як ресурс для розвитку, як цінну інформацію, як запрошення до співпраці з метою розкрити кращі якості дитини та налаштувати на подальші здобутки в особистісному розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Katie Hendrickson. Assessment in Finland: A Scholarly Reflection on One Country's Use of Formative, Summative, and Evaluative Practices URL: <https://bit.ly/3SeZ6jo> (дата звернення 18.01.2024).
2. Reetta Niemia A teacher performing action research: capturing pupils' perspectives of didactic relations. *Estonian Journal of Education* 7(2): 58–75 November 2019. URL: <https://bit.ly/3HCsPxW> (дата звернення 18.01.2024).
3. Sharmin Ahmed Formative assessment and productive pedagogy in Finnish Classroom assessment: in the lens of curriculum materials. Master thesis Comparative and International Education Program Department of Educational Research Faculty of Educational Sciences. URL: <https://bit.ly/3vUJWs7> (дата звернення 18.01.2024).
4. Абетка для директора. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти / Бобровський М.В., Горбачов С.І., Заплотинська О.О., Ліннік О.О. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021 350 с. URL: <https://bit.ly/3uNBPMG> (дата звернення 19.01.2024).
5. Бугрін А. В. Оцінювання як навчання: стратегії формувального оцінювання. URL: <https://bit.ly/4bfVJS4> (дата звернення 24.01.2024).
6. Державний стандарт базової середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://bit.ly/3U0ThFB> (дата звернення 19.01.2024).
7. Дементієвська Н. П. Формуюче оцінювання в курсі з допрофільної підготовки за програмою Intel «Шлях до успіху». URL: <https://bit.ly/3SdnK3T> (дата звернення 19.01.2024).
8. Закон України: Про освіту від 16.07.2019 № 10-р/2019 р. URL: <https://bit.ly/3TvTBf0> (дата звернення 19.01.2024).
9. Закон України: Про повну загальну середню освіту від 13.07.2020 № 764-IX. URL: <https://bit.ly/3rMXXmo> (дата звернення 19.01.2024).
10. Локшина О.І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.): монографія. Київ: Богдана А.М., 2009. 404 с.
11. Індивідуальна освітня траєкторія: що це та навіщо? URL: <https://bit.ly/3D5qKsy> (дата звернення 19.01.2024).
12. Кабан Л.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі. URL: <https://bit.ly/3TJs3n1> (дата звернення 26.01.2024).
13. Морзе Н., Барна О., Вембер В. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2013. № 6. С. 45–57. URL: <https://bit.ly/3SEU1Cf> (дата звернення 26.01.2024).
14. Нова українська школа: poradnik dla vchytelya / За заг. ред. Бібік Н. М. Київ: Видавничий дім Плеяди, 2017. 206 с. URL: <https://bit.ly/3EPmCy7> (дата звернення 19.01.2024).
15. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Наказ МОН від 01.04.2022 р. № 289. URL: <https://bit.ly/3eE4koZ> (дата звернення 19.01.2024).